

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

305

Ekonomia

Redaktorzy naukowi

Magdalena Rękas

Jerzy Sokołowski

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2013

Redaktor Wydawnictwa: Aleksandra Śliwka
Redakcja techniczna i korekta: Barbara Łopusiewicz
Łamanie: Małgorzata Czupryńska
Projekt okładki: Beata Dębska

Publikacja jest dostępna w Internecie na stronach:
www.ibuk.pl, www.ebscohost.com,
The Central and Eastern European Online Library www.ceeol.com,
a także w adnotowanej bibliografii zagadnień ekonomicznych BazEkon
http://kangur.uek.krakow.pl/bazy_ae/bazekon/nowy/index.php

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania znajdują się
na stronie internetowej Wydawnictwa
www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Kopiowanie i powielanie w jakiegokolwiek formie
wymaga pisemnej zgody Wydawcy

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2013

ISSN 1899-3192
ISBN 978-83-7695-382-3

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Druk: Drukarnia TOTEM

Spis treści

Wstęp	13
Mieczysław Adamowicz, Paweł Janulewicz: Wykorzystanie analizy czynnikowej do oceny rozwoju społeczno-gospodarczego w skali lokalnej	15
Ewa Badzińska, Jakub Ryfa: Ekonomia wirtualnych światów – tendencje rozwoju	24
Tomasz Bernat: Egzogeniczne determinanty dominacji rynkowej na przykładzie Poczty Polskiej SA.....	37
Agnieszka Brelik, Marek Tomaszewski: Wybrane determinanty kształtujące współpracę innowacyjną przedsiębiorstw przemysłowych z jednostkami PAN i szkołami wyższymi na terenie Polski Północno-Zachodniej.....	50
Agnieszka Bretyn: Wybrane aspekty jakości życia młodych konsumentów w Polsce	62
Grzegorz Bywalec: Transformacja gospodarcza a regionalne zróżnicowanie ubóstwa w Indiach	73
Magdalena Cyrek: Determinanty zatrudnienia w usługach tradycyjnych i nowoczesnych – analiza regionalna.....	83
Sławomir Czech: Czy wokół państwa opiekuńczego toczy się jeszcze spór o wartości?.....	95
Sławomir Czetwertyński: Możliwości poznawcze prawa Metcalfe’a w określaniu wartości ekonomicznej sieci komunikacyjnych.....	108
Małgorzata Deszczka, Marek Wąsowicz: Polityka i strategia rozwoju Unii Europejskiej w koncepcji ekonomii zrównoważonego rozwoju	118
Karolina Dreła: Zatrudnienie nietypowe	129
Paweł Drobny: Ekonomia personalistyczna jako próba reorientacji ekonomii	142
Małgorzata Gajda-Kantorowska: Koszty bankructwa państwa	154
Małgorzata Gasz: Unia bankowa – w poszukiwaniu nowego paradygmatu na europejskim rynku bankowym	163
Małgorzata Gawrycka, Anna Szymczak: Zmiana struktury dochodów w Polsce w relacji kapitał–praca z uwzględnieniem sektorów gospodarki narodowej	174
Anna Golejewska: Innowacje i sposoby ich pomiaru na poziomie regionalnym	184
Mariusz Grębowiec: Zachowania nabywcze konsumentów na rynku usług bankowych w świetle badań	195

Urszula Grzega: Oszczędności i zadłużenie polskich gospodarstw domowych.....	207
Jarosław Hermaszewski: Sytuacja finansowa gminy a wybory bezpośrednie w gminach. Wstęp do badań.....	218
Elżbieta Jantóń-Drozdowska, Maria Majewska: Wpływ globalizacji na wzrost poziomu specjalizacji w międzynarodowej wymianie handlowej..	228
Tomasz Jasiński, Agnieszka Ścianowska: Możliwości oddziaływania na wzrost gospodarczy poprzez kontrolę poziomu ryzyka kredytowego w bankach przy wykorzystaniu systemów sztucznej inteligencji.....	240
Renata Jedlińska: Atrakcyjność inwestycyjna Polski – wybrane aspekty.....	252
Andrzej Jędruchniewicz: Inflacja jako cel polityki pieniężnej NBP.....	264
Michał Jurek: Wykorzystanie analizy duracji i wypukłości w zarządzaniu ryzykiem stopy procentowej.....	276
Sławomir Kalinowski: Znaczenie eksperymentu w metodologii nauk ekonomicznych.....	287
Teresa Kamińska: Struktura branżowa bezpośrednich inwestycji zagranicznych a kryzys finansowy	299
Renata Karkowska: Siła oddziaływania czynników makroekonomicznych i systemowych na wielkość globalnej płynności.....	311
Anna Kasprzak-Czelej: Determinanty wzrostu gospodarczego.....	323
Krzysztof Kil, Radosław Ślusarczyk: Analiza wpływu polityki stóp procentowych EBC na stabilność sektorów bankowych w wybranych krajach strefy euro – wnioski z kryzysu.....	334
Iwona Kowalska: Rozwój badań z zakresu ekonomii edukacji w paradygmacie interdyscyplinarności nauki	348
Ryszard Kowalski: Dylematy interwencjonizmu w czasach kryzysu	358
Jakub Kraciuk: Kryzysy finansowe w świetle ekonomii behawioralnej.....	370
Hanna Kruk: Rozwój zrównoważony w Regionie Morza Bałtyckiego na przykładzie wybranych mierników w latach 2005-2010.....	380
Kazimierz W. Krupa, Irmina Jeleniewska-Korzela, Wojciech Krupa: Kapitał intelektualny jako akcelerator nowej ekonomii (tablice korelacyjne, pracownicy kluczowi).....	391
Anna Krzysztofek: Normy i standardy społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw.....	401
Krzysztof Kubiak: Transakcje w procesie przepływu wiedzy w świetle nowej ekonomii instytucjonalnej.....	413
Paweł Kulpaka: Model konsumpcji permanentnej M. Friedmana a keynesowskie funkcje konsumpcji – empiryczna weryfikacja wybranych teorii na przykładzie Czech.....	423
Justyna Łukomska-Szarek, Marta Włóka: Rola kontroli zarządczej w procesie zarządzania jednostkami samorządu terytorialnego	434
Natalia Mańkowska: Konkurencyjność instytucjonalna – wybrane problemy metodologiczne.....	445

Joanna Mesjasz, Martyna Michalak: Percepcja zaangażowania przez adeptów zarządzania – szansą czy ograniczeniem dla współczesnych firm	457
Jerzy Mieszaniec: Innowacje nietechnologiczne w przedsiębiorstwach przemysłowych sektora wydobywczego	469
Aneta Mikula: Ubóstwo obszarów wiejskich w krajach Unii Europejskiej – demografia i rynek pracy	481
Grażyna Musialik, Rafał Musialik: Wartość publiczna a legitymizacja	492
Janusz Myszczyński: Wykorzystanie koncepcji <i>social savings</i> w określeniu wpływu sektora kolejowego na wzrost gospodarczy Niemiec w początkach XX w.	500
Aleksandra Nacewska-Twardowska: Zmiany w polityce handlowej Unii Europejskiej na początku XXI wieku	513
Anna Niewiadomska: Wydłużanie okresu aktywności zawodowej osób starszych w Polsce	524
Mariusz Nyk: Przeciętne wynagrodzenie a sytuacja na rynku pracy – przypadek województwa łódzkiego	536
Monika Pasternak-Malicka: Przesłanki ruchów migracyjnych Polaków z obszaru województwa podkarpackiego w kontekście kryzysu gospodarczego wywołanego kryzysem <i>subprime</i>	547
Jacek Pera: Budowa nowej architektury regulacyjnej w Europie jako element zarządzania ryzykiem niestabilności finansowej – rozwiązania pokryzysowe. Próba oceny i wnioski dla Polski	559
Renata Pęciak: Kryzysy w gospodarce w interpretacji Jeana-Baptiste’a Saya	573
Czesława Pilarska: Współczesny kryzys gospodarczy a napływ bezpośrednich inwestycji zagranicznych do Polski	584
Elżbieta Pohulak-Żołędowska: Innowacyjna nauka a źródła jej finansowania	601
Adriana Politaj: Pomoc publiczna na subsydiowanie zatrudnienia w Polsce i w wybranych krajach Unii Europejskiej	617
Marcin Ratajczak: Odpowiedzialny biznes w aspekcie osiągniętych korzyści ekonomicznych na przykładzie przedsiębiorstw agrobiznesu	628
Magdalena Rękas: Dieta w krajach Unii Europejskiej i czynniki wpływające na jej poziom – przegląd wybranych badań	638
Włodzimierz Rudny: Rozwiązania zintegrowane w modelach biznesowych	653
Krzysztof Rutkiewicz: Pomoc publiczna na działalność badawczo-rozwojową i innowacyjność przedsiębiorstw w polityce konkurencji Unii Europejskiej w latach 2004-2010	663
Katarzyna Skrzyszewska: Konkurencyjność krajów Regionu Morza Bałtyckiego w świetle międzynarodowych rankingów	675
Tadeusz Sporek: Ewolucja i perspektywy grupy BRICS w globalnej gospodarce	684

Aleksander Surdej: Inwestycje w szkolenia zawodowe w świetle teorii ekonomicznej.....	695
Piotr Szajner: Wpływ zmienności kursu walutowego na międzynarodową konkurencyjność polskiego sektora żywnościowego	706
Stanisław Ślusarczyk, Piotr Ślusarczyk, Radosław Ślusarczyk: Problem skuteczności i efektywności decyzji menedżerskich w firmie w zakresie formułowania i wdrażania strategii	716
Sylwia Talar, Joanna Kos-Łabędowicz: Polska gospodarka internetowa – stan i perspektywy	729
Monika Utzig: Aktywa finansowe gospodarstw domowych a koniunktura gospodarcza	744
Agnieszka Wałęga: Nierówności dochodowe w kontekście przystąpienia Polski do Unii Europejskiej	754
Grzegorz Wałęga: Wpływ spowolnienia gospodarczego na zadłużenie gospodarstw domowych w Polsce	766
Grażyna Węgrzyn: Formy zatrudnienia pracowników w Unii Europejskiej – aktualne tendencje	778
Barbara Wieliczko: Krajowa pomoc publiczna w UE w okresie obecnego kryzysu.....	790
Artur Wilczyński: Znaczenie kosztów alternatywnych w rachunku ekonomicznym gospodarstw rolnych	802
Renata Wojciechowska: Wieloznaczności językowe współczesnej ekonomii	813
Jarosław Wojciechowski: Ewolucja koncepcji funkcjonowania rynku w społecznej nauce Kościoła Katolickiego.....	823
Agnieszka Wojewódzka-Wiewiórska: Znaczenie lokalnych grup działania w budowaniu kapitału społecznego na obszarach wiejskich.....	834
Grażyna Wolska: Kodeksy etyczne jako instrument poprawnych relacji między podmiotem gospodarczym a konsumentem.....	844
Joanna Woźniak-Holecka, Mateusz Grajek, Karolina Sobczyk, Kamila Mazgaj-Krzak, Tomasz Holecki: Ekonomiczno-społeczne konsekwencje reklamy w segmencie leków OTC	853
Gabriela Wronowska: Oczekiwania pracodawców wobec absolwentów szkół wyższych w Polsce jako przykład bariery wejścia na rynek pracy... ..	861
Anna Wziętek-Kubiak, Marek Pęczkowski: Źródła i bariery ciągłości wdrażania innowacji przez polskie przedsiębiorstwa.....	872
Alfreda Zachorowska, Agnieszka Tylec: Instytucjonalna struktura rynku pracy w Polsce	884
Małgorzata Zielenkiewicz: Upodabnianie się krajów pod względem poziomu dobrobytu w procesie integracji europejskiej	895
Mariusz Zieliński: Demografia i aktywność zawodowa ludności a poziom bezrobocia w Unii Europejskiej.....	907
Jerzy Żyżyński: Gospodarka jako spójny system strumieni pieniądza a problem racjonalności pakietu fiskalnego.....	917

Summaries

Mieczysław Adamowicz, Paweł Janulewicz: The use of factor analysis for the assessment of socio-economic development on the local scale.....	23
Ewa Badzińska, Jakub Ryfa: The economy of virtual worlds – trend of development	36
Tomasz Bernat: Exogenous determinants of market dominance – Polish Post case	48
Agnieszka Brelik, Marek Tomaszewski: Selected determinants forming innovative partnership of traditional industrial companies with units of Polish Academy of Sciences and universities in north-western Poland.....	61
Agnieszka Bretyn: Selected aspects of quality of life of young consumers in Poland	72
Grzegorz Bywalec: Economic transformation and regional disparity of poverty in India.....	82
Magdalena Cyrek: Determinants of employment in traditional and modern services – regional analysis	94
Sławomir Czech: Is the welfare state’s dispute over values still alive?	107
Sławomir Czetwertyński: Cognitive possibilities of Metcalfe’s law in defining the economic value of communication networks	117
Małgorzata Deszczka, Marek Wąsowicz: Policy and development strategy in the European Union in the conception of economics of sustainable development	128
Karolina Dreła: Untypical employment.....	141
Paweł Drobny: Personalist economics as an attempt at economics reorientation	153
Małgorzata Gajda-Kantorowska: Costs of sovereign default.....	162
Małgorzata Gasz: Bank Union – in search of a new paradigm on the European banking market.....	173
Małgorzata Gawrycka, Anna Szymczak: Change of income framework in capital-labour scheme in Poland, including the sector of national economy	183
Anna Golejewska: Innovations and the way of their measure at the regional level.....	194
Mariusz Grębowiec: Purchasing behavior of consumers on banking service market in the light of research	206
Urszula Grzega: Savings and debt of Polish households.....	217
Jarosław Hermaszewski: Financial situation of a commune vs. local elections. Introduction to the study	227
Elżbieta Jantón-Drozdowska, Maria Majewska: The impact of globalization on a higher specialization level in international exchange of goods ...	239
Tomasz Jasiński, Agnieszka Ścianowska: Banks’ possibilities of influencing macroeconomic growth by the use of neural network systems in the credit risk control	250

Renata Jedlińska: Investment attractiveness of Poland – selected issues	263
Andrzej Jędruchniewicz: Inflation as a target of monetary policy of NBP ...	275
Michał Jurek: Use of duration and convexity analysis in interest rate risk management.....	286
Sławomir Kalinowski: The role of the controlled experiment in the methodology of economy	298
Teresa Kamińska: Economic activity structure of foreign direct investment and financial crisis	310
Renata Karkowska: The impact of macroeconomic and systemic factors on the global liquidity	322
Anna Kasprzak-Czelej: Determinants of economic growth	333
Krzysztof Kil, Radosław Ślusarczyk: The analysis of influence of the ECB interest rates' policy on a stability of bank sectors in selected countries of the eurozone – conclusions from the crisis.....	347
Iwona Kowalska: Development of research in the field of economics of education within the paradigm of interdisciplinarity of science	357
Ryszard Kowalski: The dilemmas of interventionism in times of crisis	369
Jakub Kraciuk: Financial crises in the light of behavioural economics.....	379
Hanna Kruk: Sustainable development in the Baltic Sea Region based on chosen indices in years 2005-2010	390
Kazimierz W. Krupa, Irmína Jeleniewska-Korzela, Wojciech Krupa: Intellectual capital as an accelerator of the new economy (correlation tables, key employees)	400
Anna Krzysztofek: Norms and standards of social responsibility in enterprises	412
Krzysztof Kubiak: Transactions in the flow of knowledge in the light of new institutional economics	422
Paweł Kulpaka: M. Friedman's permanent consumption model and Keynesian consumption functions – empirical verification of selected theories on the example of Czech.....	433
Justyna Łukomska-Szarek, Marta Włóka: The role of management control in management process of local self-government units.....	444
Natalia Mańkowska: Institutional competitiveness – selected methodological issues	456
Joanna Mesjasz, Martyna Michalak: Understanding the engagement by management adepts – a chance or a limitation for contemporary business	468
Jerzy Mieszaniec: Non-technological innovations in the industrial enterprises of mining sector.....	480
Aneta Mięka: Poverty of rural areas in the European Union member states – demography and labor market	491
Grażyna Musialik, Rafał Musialik: Public value and legitimacy	499

Janusz Myszczyzyn: Use of social savings concept in defining the role of railway sector on the economic growth in Germany in the early twentieth century	512
Aleksandra Nacewska-Twardowska: Changes in trade policy of the European Union at the beginning of the twenty-first century	523
Anna Niewiadomska: Extending the period of professional activity of the elderly in Poland	535
Mariusz Nyk: Average salary and the situation on the labour market – case of Łódź Voivodeship	546
Monika Pasternak-Malicka: Reasons form migration of Poles from Subcarpathian Voivodeship in the context of the economic crisis caused by the subpreme crisis	558
Jacek Pera: Construction of a new regulatory architecture in Europe as an element of financial instability risk management – post-crisis solutions. Attempt of assessment and implications for Poland.....	572
Renata Pęciak: Crises in the economy in the interpretation of Jean-Baptiste Say	583
Czesława Pilarska: The contemporary economic crisis and foreign direct investment inflow into Poland	600
Elżbieta Pohulak-Żołędowska: Innovations in science and their financial sources	616
Adriana Politałaj: State aid for subsidizing of employment in Poland and in selected countries of the European Union	627
Marcin Ratajczak: Responsible business in the context of economic benefits gained on the example of agribusiness enterprises.....	637
Magdalena Rękas: Fertility rate in the European Union states and factors influencing the rate – review of selected surveys	652
Włodzimierz Rudny: Solution-based business models.....	662
Krzysztof Rutkiewicz: State aid for Research & Development & Innovation activities of enterprises in the European Union’s competition policy in the period 2004-2010.....	674
Katarzyna Skrzyszewska: Competitiveness of the Baltic Region countries in the context of international rankings	683
Tadeusz Sporek: Evolution and perspectives of BRICS group in the global economy.....	694
Aleksander Surdej: Investments in VET programmes: framework for an economic analysis	705
Piotr Szajner: The impact of exchange rated volatility on the competitiveness of Polish food sector on international markets	715
Stanisław Ślusarczyk, Piotr Ślusarczyk, Radosław Ślusarczyk: The problem of efficacy and effectiveness in the formulating and implementing of strategy decision making process	728

Sylwia Talar, Joanna Kos-Łabędowicz: Polish Internet economy – current state and future perspectives	743
Monika Utzig: Households’ financial assets and economic prospect.....	753
Agnieszka Wałęga: Income inequality in the context of accession of Poland to the European Union	765
Grzegorz Wałęga: Impact of economic slowdown on households’ debt in Poland	777
Grażyna Węgrzyn: Employment forms in the European Union – current trends.....	789
Barbara Wieliczko: State aid in the European Union in the period of the current crisis.....	801
Artur Wilczyński: The impact of opportunity costs on farms profitability.....	812
Renata Wojciechowska: Linguistic ambiguities of contemporary economics	822
Jarosław Wojciechowski: Evolution of free market concept in social teaching of the Catholic Church.....	833
Agnieszka Wojewódzka-Wiewiórska: The significance of local action groups in formation of social capital in rural areas	843
Grażyna Wolska: Ethical codes as a tool of correct relations between a firm and a consumer	852
Joanna Woźniak-Holecka, Mateusz Grajek, Karolina Sobczyk, Kamila Mazgaj-Krzak, Tomasz Holecki: Marketing of OTC medicines in Poland on the example of television advertising	860
Gabriela Wronowska: Expectations of employers towards graduates of universities in Poland as an example of barriers to enter the labor market	871
Anna Wziętek-Kubiak, Marek Pęczkowski: Sources and barriers of persistence of innovation of Polish manufacturing companies	883
Alfreda Zachorowska, Agnieszka Tylec: Institutional structure of the labor market in Poland	894
Małgorzata Zielenkiewicz: Convergence of the countries in terms of social welfare in the process of European integration	906
Mariusz Zieliński: Demography and economically active population vs. the level of unemployment in the European Union.....	916
Jerzy Żyżyński: Economy as a consistent system of money flows vs. the issue of fiscal pact rationality	931

Grzegorz Bywalec

Uniwersytet Łódzki

TRANSFORMACJA GOSPODARCZA A REGIONALNE ZRÓŻNICOWANIE UBÓSTWA W INDIACH

Streszczenie: W 1991 roku rozpoczęto w Indiach intensywne reformowanie gospodarki i państwa. Polegało ono na liberalizacji, deregulacji i decentralizacji. Reformy znacząco przyspieszyły wzrost gospodarczy Indii. Na początku XXI wieku Indie stały się czwartą gospodarką świata – po USA, Chinach i Japonii. W wyniku szybkiego wzrostu gospodarczego istotnie poprawiły się warunki życia społeczeństwa indyjskiego. Wyrazem tego jest zmniejszanie się rozmiarów ubóstwa. Odsetek ludzi ubogich zmalał – w skali całych Indii – z 45% w 1993 r. do 30% ludności w 2010 r. Redukcja ubóstwa nie przebiegała jednak równomiernie we wszystkich indyjskich stanach. W okresie 1993-2010 istotnie zwiększyło się regionalne różnicowanie ubóstwa ludności w Indiach.

Słowa kluczowe: Indie, transformacja gospodarcza, ubóstwo, zróżnicowanie regionalne ubóstwa.

1. Wstęp

John K. Galbraith pisał: „Ubóstwo jest największym i najpowszechniejszym nieszczęściem człowieka. Rodzi wiele innych cierpień – od głodu i chorób aż do konfliktów wewnętrznych i wojen”¹. W skali masowej ze zjawiskiem ubóstwa mieliśmy – i nadal mamy – do czynienia przede wszystkim na dużych obszarach Afryki, Azji i Ameryki Południowej.

Wiele krajów tych trzech kontynentów, uzyskując niepodległość w drugiej połowie minionego wieku, weszło – szczególnie w ostatnich dekadach – na drogę intensywnego rozwoju i likwidacji wielowiekowego zacofania. Głównym, finalnym zadaniem rządów tych krajów i zarazem miarą skuteczności ich działania jest ograniczanie ubóstwa społeczeństw, sprawienie, aby przestało ono być zjawiskiem masowym.

---

¹ J.K. Galbraith, *Istota masowego ubóstwa*, PWN, Warszawa 1987, s. 21. Duży udział w powstaniu tej publikacji miał kilkuletni pobyt autora w Indiach jako ambasadora USA i autopsyjne rozpoznanie problemu tamtejszego ubóstwa.

Warunkiem koniecznym, aczkolwiek nie jedynym, osiągnięcia celu jest przyspieszenie rozwoju gospodarczego. Bez gruntownych reform gospodarki i szybkiego jej wzrostu – stwarzającego materialną bazę dla poprawy poziomu życia ludzi – nie można mówić o zmniejszaniu obszaru ubóstwa.

W niniejszym artykule poddano analizie zmiany poziomu i struktury ubóstwa ludzi w jednym z największych, najbiedniejszych, a ostatnio najszybciej rozwijających się krajów świata – Indiach. Głównym celem analizy jest pokazanie, jak pod wpływem przeprowadzonych na początku lat 90. reform, i będącego ich wynikiem przyspieszenia rozwoju gospodarczego, zmieniała się skala ubóstwa mieszkańców Indii i jak zmiany te rozkładały się na terytorium państwa.

2. Geneza i dynamika przemian gospodarczych po 1991 roku

Od 1947 roku, a więc od uzyskania przez Indie niepodległości, do końca lat 80. ubiegłego wieku w gospodarce tego kraju realizowany był model tzw. trzeciej drogi, będący próbą połączenia elementów gospodarki wolnorynkowej z niektórymi rozwiązaniami socjalistycznymi. Jego cechą była duża autarkia oraz centralizacja. Podstawowym narzędziem realizacji celów gospodarczych były – i są do tej pory – pięcioletnie plany gospodarcze. Model ten został nazwany „indyjskim socjalizmem”, albo „nehruizmem” – od nazwiska jego głównego twórcy i orędownika, pierwszego premiera rządu indyjskiego Jawaharlala Nehru, a później był kontynuowany przez jego córkę – Indirę Gandhi.

Cztery dekady funkcjonowania „indyjskiego socjalizmu” nie przyniosły jednak spektakularnych sukcesów. Przeciętny roczny wzrost PKB wynosił 3-5%, a więc był znacznie wolniejszy niż w większości krajów azjatyckich. W wyniku tego systematycznie zmniejszał się udział Indii w gospodarce Azji².

Zbyt wolny rozwój gospodarczy oraz narastające patologie w systemie funkcjonowania gospodarki i państwa skłoniły indyjskie władze na początku lat 90. do podjęcia szerokich reform gospodarczych. Rozpoczęto je w 1991 roku. Reformy polegały – najogólniej ujmując – na odejściu od autarkicznego modelu gospodarczego, otwarciu gospodarki na świat oraz jej daleko idącej liberalizacji i deregulacji. W indyjskiej literaturze są one nazywane najczęściej „nową polityką ekonomiczną”. Transformacji gospodarki towarzyszyły także modyfikacje ustroju politycznego i terytorialnego państwa, wyrażające się w zwiększeniu autonomii stanów oraz – przede wszystkim – decentralizacji systemu administracyjnego, tj. utworzeniu demokratycznych samorządów na poziomie lokalnym. Ta ostatnia reforma uznawana jest za największą decentralizację w historii świata.

„Nowa polityka ekonomiczna” oraz decentralizacja państwa spotkały się z dobrym przyjęciem w kraju i na świecie. Ograniczenie nadzoru państwowego nad gospodarką zaowocowało m.in. rozwojem prywatnej przedsiębiorczości. Do Indii

---

² Szerzej na ten temat w: G. Bywalec, *Dynamika i determinanty rozwoju gospodarczego Indii*, „Ekonomista” 2010, nr 3.

zaczęły napływać kapitały zagraniczne, wracali emigranci i tu zakładali swoje przedsiębiorstwa. Rozwojowi inicjatywy gospodarczej i ożywionym kontaktom z zagranicą szczególnie sprzyjały rzesze młodych, dobrze wykształconych fachowców, którzy dostrzegli w ojczyźnie – a nie w emigracji – szansę swego rozwoju. Stali się oni głównym elementem klasy średniej, której liczebność szacuje się obecnie na 200-300 milionów ludzi. Na skutek tego Indie zamieniają się powoli w wielki rynek konsumpcyjny, który stymuluje inwestycje krajowe i przyciąga kapitały zagraniczne itp³.

Liberalizacja gospodarki oraz utworzenie na najniższych szczeblach struktury państwa demokratycznych samorządów znacząco zaktywizowały społeczności lokalne, zapoczątkowały zmiany systemu wartości i relacji międzyludzkich (m.in. poprzez konstytucyjne zniesienie kastowości, uprawnienia polityczne dla kobiet). Wszystko to ułatwiło ludziom wychodzenie z trwającego od tysiącleci niedemokratycznego, wielce zhierarchizowanego systemu relacji społecznych i zwiększenie indywidualnej aktywności w sferze publicznej.

W skali makroekonomicznej rezultaty reform gospodarczych i zwiększenia aktywności społecznej wyrażają się wyraźnym przyspieszeniem tempa wzrostu PKB. Skalę tego zjawiska przedstawiają wskaźniki zestawione w tab. 1 dla całego okresu „nowej polityki ekonomicznej”⁴.

Tabela 1. Wzrost gospodarczy Indii w latach 1991-2011 – roczne przyrosty PKB, w %, ceny stałe

Lata	Wzrost PKB*	Lata	Wzrost PKB
1991-1992	1,4	2001-2002	5,8
1992-1993	5,4	2002-2003	3,8
1993-1994	5,7	2003-2004	8,5
1994-1995	6,4	2004-2005	7,5
1995-1996	7,3	2005-2006	9,6
1996-1997	8,0	2006-2007	9,3
1997-1998	4,3	2008-2009	6,7
1998-1999	6,7	2009-2010	8,4
1999-2000	6,5	2010-2011	8,4
2000-2001	4,3	–	–

* W przypadku różnych danych dla poszczególnych lat przyjmowano wskaźniki pochodzące z nowszych źródeł.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Economic Survey 2007-08, A-5 oraz Economic Survey 2011-12, s. 2, obie publikacje wydane przez Ministry of Finance, Government of India, Delhi.

³ D. Rothermund, *India. The Rise of an Asian Giant*, Yale University Press, New Haven and London 2008, s. 196-205.

⁴ Wyjaśnienie: w tabelach, a często także w tekście, stosowany jest – przejęty z indyjskich źródeł statystycznych – zapis lat gospodarczych, a nie kalendarzowych. W Indiach rok gospodarczy rozpoczyna się 1 kwietnia, a kończy 31 marca roku następnego (stąd np. zapis 2001-2002).

Jak wynika z tab. 1, po 1991 r. obserwuje się duże przyspieszenie wzrostu gospodarczego Indii, pozwalające na odrobienie kilkudekadowego opóźnienia. Przyrosty PKB na poziomie 5-9% rocznie uznać należy za bardzo wysokie. Dzięki temu Indie znalazły się w gronie najszybciej rozwijających się gospodarczo krajów świata i pod koniec pierwszej dekady XXI wieku wielkość wytworzonego PKB (wg PPP) lokuje ten kraj na czwartym miejscu w świecie – po USA, Chinach i Japonii. Szybki wzrost gospodarczy w okresie niemal dwóch dekad wpłynął na poprawę warunków życia dużej części społeczeństwa indyjskiego, aczkolwiek poprawa ta była zróżnicowana w poszczególnych regionach kraju oraz grupach społecznych⁵. Szczególnym wyrazem tego procesu jest istotne zmniejszenie się rozmiarów biedy i odchodzenie od wielowiekowej – jak pisze J.K. Galbraith – „równowagi na poziomie ubóstwa”⁶.

3. Dynamika i regionalne zróżnicowanie ubóstwa

Najczęściej stosowaną, agregatową miarą ubóstwa w społeczeństwie niemal każdego kraju (regionu) jest stopa ubóstwa (ew. wskaźnik ubóstwa). Wyraża ona odsetek ludności żyjącej w ubóstwie, czyli – najczęściej – poniżej pewnego poziomu dochodów uznawanego w danym społeczeństwie za graniczny. Ten właśnie graniczny poziom dochodu nazywa się linią ubóstwa lub progiem ubóstwa⁷.

W praktyce badań empirycznych bardzo trudnym zadaniem, zarówno z merytorycznych, jak i statystycznych powodów, jest ustalenie wspomnianej linii ubóstwa, jak również stopy ubóstwa. Prace te opierają się w znacznej mierze na subiektywnych kryteriach, zależnych od dużej liczby czynników, i to nie tylko ekonomicznych (gł. dochodów), ale także kulturowych, etnicznych, psychologicznych, a nawet religijnych. W różnych państwach, a nawet regionach i okresach, waga tych czynników w ustalaniu granicy ubóstwa jest odmienna. Dlatego też porównania stopy ubóstwa w dłuższych przedziałach czasu i na dużych obszarach, a także w znacząco zróżnicowanych kulturach mają ograniczoną przydatność poznawczą oraz praktyczną.

W niniejszej pracy nie wnikamy w metodykę szacowania stopy ubóstwa w Indiach, przyjmujemy gotowe dane obliczone przez indyjskich statystyków na zlecenie instytucji rządowych.

Analiza przestrzennego zróżnicowania ubóstwa w Indiach oparta jest na podziale kraju na stany, stanowiące drugi szczebel struktury administracyjnej kraju. Obecnie (2013) Indie składają się z 28 stanów, Narodowego Terytorium Stołecznego Delhi (National Capital Territory of Delhi – Delhi NCT) oraz 6 tzw. terytoriów unijnych (związkowych)⁸.

⁵ B.B. Bhattacharya, S. Sakthivel, *Regional Growth and Disparity in India: A Comparison of the Pre and Post-reform Decades*, „Economic and Political Weekly”, 2004, Vol. 39, Issue No. 10, March 6.

⁶ J.K. Galbraith, *op. cit.*, s. 35-53.

⁷ Przyjęto za: A. Sen, *Nierówności. Dalsze rozważania*, Społeczny Instytut Wydawniczy Znak, Kraków, Fundacja im. Stefana Batorego, Warszawa 2008, s. 124.

⁸ Liczba indyjskich stanów nie jest wielkością stałą i wielokrotnie się zmieniała. Ostatnia modyfikacja podziału administracyjnego Indii miała miejsce w 2000 roku, kiedy utworzono trzy nowe stany:

Indyjskie stany są bardzo zróżnicowane pod względem obszaru i ludności. Trzy największe stany mają powierzchnię powyżej 300 tys. km² (Rajasthan – 342,2 tys., Madhya Pradesh – 308,1 tys. i Maharashtra – 307,7 tys.), natomiast obszar najmniejszych stanów nie przekracza 10 tys. km² (Goa – 3,7 tys., a Sikkim – 7,1 tys.).

Podobnie wygląda rozmieszczenie ludności. Według powszechnego spisu demograficznego w 2011 roku, na ogólną liczbę ludności Indii – 1210 milionów, w Uttar Pradesh zamieszkiwało prawie 200 mln osób. Z kolei w pięciu najmniejszych stanach liczba mieszkańców nie przekraczała 2 milionów (Sikkim – 0,6, Mizoram – 1,1, Arunachal Pradesh – 1,4, Goa – 1,5, Nagaland – 1,9 mln). Na obszarze Narodowego Terytorium Stołecznego Delhi mieszkało niespełna 17 mln osób, a ludność sześciu terytoriów unijnych liczyła łącznie 3,3 mln⁹. W tabeli 2 oraz analizie nie uwzględniono jednak wszystkich jednostek drugiego szczebla administracji państwa. Pominięto bardzo małe terytoria unijne, podporządkowane bezpośrednio rządowi federalnemu. Ponadto wyłączone jeszcze 7 najmniejszych stanów, leżących w północno-wschodnich Indiach, w regionie zwanym Trójkątem Assamskim. Są to – oprócz uwzględnionego Assamu – Arunachal Pradesh, Manipur, Meghalaya, Mizoram, Nagaland, Sikkim i Tripura). Włączono natomiast do badań Narodowe Terytorium Stołeczne Delhi (Delhi NCT) ze względu na jego rangę gospodarczą i polityczną. Łącznie analizie poddano 21 stanów oraz Delhi NCT. Dane o skali ubóstwa w poszczególnych stanach Indii w latach 1993-2010, a więc w okresie obejmującym „nową politykę ekonomiczną”, zawarto w tab. 2.

Z analizy wskaźników w tab. 2 wynika, że w całym okresie indyjskiej transformacji gospodarczej nastąpiło istotne zmniejszenie się ubóstwa, i to zarówno w miastach, jak i – przede wszystkim – na wsiach, które zamieszkuje 70-75%. Indusów. Oznacza to, że duże i długotrwałe przyspieszenie wzrostu gospodarczego (por. tab. 1) rzeczywiście zaowocowało znaczącą poprawą warunków życia społeczeństwa. Strefa ubóstwa szczególnie szybko zmniejszała się po 2000 roku¹⁰. W latach 1993-2010 stopa ubóstwa w skali całego społeczeństwa indyjskiego zmalała o 15,5 punktów procentowych; w roku gospodarczym 1993-1994 poniżej linii ubóstwa żyło 45% mieszkańców Indii, a w 2009-2010 roku wskaźnik ten zmniejszył się do niespełna 30%. Uznać to należy za duży sukces zapoczątkowanej w latach 1991-1992 „nowej polityki ekonomicznej” oraz decentralizacji pastwa.

---

z Madhya Pradesh wydzielono stan Chhattisgarh, z części terytorium Biharu powstał stan Jharkhand, a z części stanu Uttar Pradesh wyodrębniony został Uttarakhand.

⁹ *States Census 2011*, w: <http://www.census2011.co.in/states.php> [dostęp 15.10.2012].

¹⁰ Statystyki ubóstwa podane w tab. 2 opierają się na metodzie indyjskiego ekonomisty i statystyka Suresha Tendulkara. Metoda ta stała się podstawą oficjalnego dokumentu rządowego, zwanego raportem Komisji Tendulkara w grudniu 2009 roku. Zastąpiła ona wcześniejsze szacunki ubóstwa oparte w głównej mierze na wartościach kalorycznych. W związku z powyższym w statystykach indyjskich można spotkać dane dotyczące ubóstwa istotnie różniące się od podanych w tab. 2. Autor niniejszego artykułu zdecydował się na szacunki według metody najnowszej, czyli Komisji Tendulkara, charakteryzującej skalę ubóstwa dla całego okresu indyjskiej transformacji gospodarczej.

Tabela 2. Stopa ubóstwa w Indiach – odsetek ludności żyjącej poniżej linii ubóstwa, według stanów

Stany/ terytoria unijne	1993-1994			2003-2004			2009-2010		
	Ogółem	w tym:		Ogółem	w tym:		Ogółem	w tym:	
		miasta	wsie		miasta	wsie		miasta	wsie
Ogółem – Indie	45,1	31,4	50,1	37,1	25,5	41,8	29,8	20,9	33,8
Delhi NCT	15,7	15,6	16,2	13,0	12,9	15,6	14,2	14,4	7,7
Andhra Pradesh	44,6	35,2	48,1	29,8	24,4	32,3	21,1	17,7	22,8
Assam	51,8	27,7	55,0	34,4	21,8	36,4	37,9	26,1	39,9
Bihar	60,5	44,6	62,3	54,5	43,7	55,7	53,5	39,4	55,3
Chattisgarh	50,9	28,1	55,9	49,4	28,4	55,1	48,7	23,8	56,1
Goa	20,7	14,5	25,4	25,0	22,2	28,1	8,7	6,9	11,5
Gujarat	37,8	28,0	43,1	31,8	20,1	39,1	23,0	17,9	26,7
Haryana	35,9	24,2	40,0	24,1	22,4	24,8	20,1	23,0	18,6
Himachal Pradesh	34,7	13,6	36,8	22,9	4,6	25,0	9,5	12,6	9,1
Jharkhand	60,7	41,8	65,9	45,3	23,8	51,6	39,1	31,1	41,6
Jammu/Kashmir	26,3	6,9	32,5	13,1	10,4	14,1	9,4	12,8	8,1
Karnataka	49,5	34,3	56,6	33,4	25,9	37,5	23,6	19,6	26,1
Kerala	31,3	23,9	33,9	19,7	18,4	20,2	12,0	12,1	12,0
Madhya Pradesh	44,0	31,8	48,9	48,6	35,1	53,6	36,7	22,9	42,0
Maharashtra	47,7	30,3	59,3	38,1	25,6	47,9	24,5	18,3	29,5
Orissa	59,2	34,6	63,1	57,1	37,6	60,8	37,0	25,9	39,2
Punjab	22,4	27,2	20,3	20,9	18,7	22,1	15,9	18,1	14,6
Rajasthan	38,3	29,8	40,8	34,4	29,7	35,8	24,8	19,9	26,4
Tamil Nadu	44,5	33,3	51,0	29,0	19,7	37,5	17,1	12,8	21,2
Uttar Pradesh	48,4	38,2	50,9	40,9	34,1	42,7	37,7	31,7	39,4
Uttarakhand	32,1	18,7	36,7	32,7	26,2	35,1	18,0	25,2	14,9
West Bengal	39,4	31,2	42,5	34,3	24,4	38,2	26,7	22,0	28,8

Źródło: India. Social Development Report 2010, s. 22 oraz Press Note on Poverty Estimates 2009-10, tab. 2.

Analiza tab. 2 wskazuje, że skala ubóstwa nie obniżała się jednakowo we wszystkich stanach. W okresie 1993-2004 w trzech stanach (Uttarakhand, Madhya Pradesh, Goa) nastąpił nawet wzrost stopy ubóstwa, a w kilku innych (Chattisgarh, Orissa, Punjab) wskaźnik ten zmalał nieznacznie (o 1,5-2,1 punktów proc.). Wyraźne zmniejszenie się sfery ubóstwa obserwuje się natomiast w drugiej połowie pierwszej dekady bieżącego wieku. W okresie 2003-2010 tylko w dwóch stanach – zamożnym Delhi NCT i biednym Assamie – miał miejsce nieznaczny wzrost stopy ubóstwa, aczkolwiek ich poziomy wyraźnie się różniły. W pozostałych 20 stanach mamy do czynienia z obniżkami poziomu biedy, i to w niektórych bardzo znaczą-

cymi (Goa, Himachal Pradesh, Kerala, Karnataka, Madhya Pradesh, Maharashtra, Orissa, Rajasthan, Tamil Nadu i Uttarakhand). Większość tych ostatnich stanów jest – jak na warunki indyjskie – relatywnie dobrze rozwinięta, pod względem zarówno przemysłowym, jak i rolniczym, a w dodatku w ostatnich latach obserwuje się na ich obszarze dynamiczny rozrost sektora usług nowoczesnych – informatycznych, telekomunikacyjnych czy finansowych, opartych w dużej mierze na inwestycjach zagranicznych. Nie bez znaczenia dla spadku stopy ubóstwa w wielu stanach jest także zmniejszenie się tempa przyrostu naturalnego ludności, który do tej pory był bardzo wysoki i zazwyczaj „pożerał” dużą część efektów wzrostu gospodarczego¹¹.

Z tabeli 2 wynika, że poziom ubóstwa jest zróżnicowany w przekrojach miasto–wieś. W latach 1993-1994 i 2003-2004 był on we wszystkich stanach znacząco wyższy na wsiach niż w miastach. Odmiennie wygląda sytuacja w ostatnim badanym roku, tj. 2009-2010, kiedy w niektórych stanach stopa ubóstwa była wyższa w miastach niż na obszarach wiejskich. Należą do nich stany zlokalizowane w północno-zachodniej części kraju: Haryana, Punjab, Himachal Pradesh, Uttarakhand, Jammu/Kashmir oraz Delhi NCT. Zakładając poprawność wyliczeń wskaźników podanych w tab. 2, zjawisko konwersji ubóstwa w układzie miasto–wieś tłumaczyć należy odmiennie w poszczególnych stanach. Haryana, Punjab, Himachal Pradesh oraz Uttarakhand są – jak na warunki indyjskie – stanami wysoko rozwiniętymi gospodarczo. Dominującym sektorem ich gospodarki jest rolnictwo (te stany są uznawane za przysłowiowy spichlerz Indii). Niska stopa ubóstwa da się uzasadnić względnie wysokimi dochodami z produkcji rolniczej, a – podkreślmy – ludność wiejska stanowi ponad połowę mieszkańców tych stanów – od 62% w Punjabie do 90% w Himachal Pradesh. Znaczną rolę w kształtowaniu zamożności mieszkańców tych stanów odgrywa również turystyka, głównie pielgrzymkowa i rekreacyjna. Podobna jest struktura gospodarcza – aczkolwiek na niższym poziomie – w stanie Jammu/Kashmir, tu również główną rolę odgrywa rolnictwo i turystyka. Ponadto we wszystkich tych pięciu stanach słabo rozwinięta jest sieć miast, a w dodatku są one pozbawione większych ośrodków przemysłowych i usługowych.

Inaczej wygląda natomiast sytuacja na obszarze Narodowego Terytorium Stołecznego Delhi. Jest to jednostka administracyjna wysoce zurbanizowana (tylko 3% ludności zamieszkuje tereny wiejskie), ale z wyjątkowo dużymi odsetkami ludności biednej, w dodatku intensywnie w ostatnich latach napływającej i osiedlającej się z reguły w dzielnicach peryferyjnych (slumsach). Z kolei dużą część mieszkańców podmiejskich wsi stanowią ludzie – jak na warunki indyjskie – średnio i wysoko zamożni dojeżdżający do pracy w stolicy.

Znaczące, a równocześnie zróżnicowane w poszczególnych stanach spadki stopy ubóstwa ludności wpłynęły na zmianę jego przestrzennego rozkładu w Indiach.

---

¹¹ B.B. Bhattacharya, S. Sakthivel, *op. cit.*

Dowodzą tego wartości wskaźników zmienności (rozproszenia) zestawione w tab. 3, tj. rozstęp oraz współczynnik zmienności¹².

Tabela 3. Wskaźniki zmienności przestrzennej stopy ubóstwa w Indiach w latach 1993-1994 – 2009-2010, według stanów

Lata	Rozstęp (R_x)			Współczynnik zmienności (V_{dx}), w %		
	ogółem	w tym:		ogółem	w tym:	
		miasta	wsie		miasta	wsie
1993-1994	45,0	37,7	49,7	25,3	25,6	25,2
2003-2004	44,1	39,1	41,6	28,4	26,4	28,5
2009-2010	44,8	32,5	48,0	40,7	28,3	43,9

Źródło: opracowanie i obliczenia własne na podstawie danych z tab. 2.

Zawarte w tab. 3 wyniki obliczeń – łącznie interpretowane – pozwalają jednak na postawienie tezy o narastającym zróżnicowaniu przestrzennym ubóstwa w Indiach w okresie niemal dwóch dekad transformacji gospodarczej. W badanym okresie w odniesieniu do całych Indii (tzn. wszystkich badanych stanów) nie nastąpiło co prawda – jak wskazują wartości rozstępu (R_x) – zwiększenie obszaru zróżnicowania ubóstwa, czyli nie powiększyły się rozpiętości pomiędzy stanami o najwyższej i najniższej stopie ubóstwa. Jednak gdy uwzględnimy podział badanej zbiorowości na miejską i wiejską, obraz zjawiska będzie już nieco odmienny. Otóż w populacji wiejskiej (70-75% mieszkańców Indii) rozpiętości (wartości wskaźnika R_x) pomiędzy stanami o największej i najmniejszej wielkości stopy ubóstwa zmieniały się nieznacznie. Istotny był natomiast spadek rozpiętości w przypadku ludności miejskiej – w krańcowych latach z 37,7 do 32,5%.

Wartości rozstępu, informując o różnicach pomiędzy dwiema krańcowymi wartościami stopy ubóstwa, nie dają jednak poglądu o tym, co się dzieje wewnątrz badanego obszaru, czyli – konkretnie – jak zmienia się zróżnicowanie ubóstwa w całej badanej zbiorowości stanów Indii. Taką wiedzę można otrzymać dopiero wówczas, gdy wyliczymy współczynniki zmienności przestrzennej (V_{dx}) stopy ubóstwa dla wszystkich badanych stanów. Wyniki obliczeń przedstawiono w tab. 3.

¹² Rozstęp jest – w naszym przypadku – różnicą pomiędzy najwyższą i najniższą wielkością stopy ubóstwa w badanych stanach w danym roku. W zapisie matematycznym ma on postać $R_x = x_{\max} - x_{\min}$. Natomiast współczynnik zmienności wyrażony jest wzorem $V_{dx} = d_x/M_x$ (gdzie d_x = odchylenie przeciętne wielkości stopy ubóstwa od jej średniej arytmetycznej dla wszystkich stanów w badanych latach, M_x = średnia arytmetyczna stopy ubóstwa dla badanych stanów w danym roku). Wartości współczynnika zmienności podano w procentach. Do obliczeń wykorzystano wzory przedstawione w pracy: *Metody statystyczne. Teoria i badania*, red. Cz. Domański, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2001, s. 48-50.

Wielkości współczynników zmienności przestrzennej ubóstwa w badanych latach są dość wysokie. Ich zmiany wskazują natomiast, że w okresie 1993-2010 – przy generalnej tendencji spadkowej stopy ubóstwa – narastało jednak jej przestrzenne zróżnicowanie na obszarze Indii. Oznacza to, że społeczne efekty wysokiego wzrostu gospodarczego (w postaci redukcji ubóstwa) nie rozkładały się równomiernie w poszczególnych regionach kraju. Zwiększała się zatem przestrzenna konwergencja w zakresie ubóstwa. Proces ten szczególnie dotyczy obszarów wiejskich.

4. Podsumowanie

Rozpoczęte w 1991 roku reformy indyjskiej gospodarki oraz ustroju terytorialnego państwa zaowocowały wysoką dynamiką wzrostu gospodarczego, która utrzymywała się przez cały badany okres. Najbardziej spektakularnym społecznym efektem tego przyspieszenia gospodarczego jest znaczące zmniejszanie się sfery ubóstwa, którego skala była wcześniej ogromna; społeczeństwo indyjskie zaliczane było niemal zawsze do najbiedniejszych na świecie. Proces zmniejszania rozmiarów biedy wyraża się przede wszystkim znaczącym spadkiem stopy ubóstwa rozumianej jako odsetek ludności znajdującej poniżej granicy (linii) ubóstwa. W 1993 roku, czyli na początku okresu transformacji gospodarczej, aż 45% mieszkańców Indii (na wsi 50%) zaliczało się – według przyjętych przez rząd indyjski kryteriów – do ludzi ubogich. W takiej sytuacji można było rzeczywiście mówić o istnieniu w Indiach masowego ubóstwa. W roku 2010 wskaźnik ten wynosił niespełna 30% (na wsi 34%), co uznać należy za ogromny postęp. Zmniejszył się również dystans pomiędzy skalą ubóstwa w miastach i na obszarach wiejskich.

Tempo obniżania się stopy ubóstwa nie było jednak równomierne na całym obszarze Indii. Jakkolwiek odsetek ludzi ubogich niemal wszędzie zmniejszał się, to w jednych stanach proces ten przebiegał szybciej, a w innych wolniej. Efektem tego jest narastanie przestrzennych dysproporcji w zakresie ubóstwa. Reasumując, można jeszcze raz odwołać się do cytowanego studium J.K. Galbraitha i stwierdzić, że transformacja gospodarcza, której efektem był wzrost produkcji, zatrudnienia i dochodów ludności, rzeczywiście wyrwała indyjskie społeczeństwo ze stanu długoletniej „równowagi na poziomie ubóstwa”.

Jakkolwiek ogólny trend zmniejszania rozmiarów ubóstwa indyjskiego społeczeństwa ocenić należy pozytywnie, to jednak jego nierównomierne tempo wyrażające się znaczącym wzrostem zróżnicowania przestrzennego trudno uznać za korzystne. Ewentualne nowo powstałe różnice pomiędzy poszczególnymi regionami w zakresie warunków życia generować będą m.in. nasilone migracje oraz konflikty społeczne, które – kumulując się z dużym zróżnicowaniem etnicznym, kulturowym i religijnym społeczeństwa – mogą okazać się groźne dla porządku publicznego oraz integralności Indii. Takie zjawiska będą również zwiększać potrzebę centralizowania przez państwo działań wyrównawczych, co z kolei może ograniczać samorząd-

ność stanową, a zwłaszcza lokalną – jedno z największych, historycznych osiągnięć społeczno-politycznych Indii w ostatnich dekadach.

Literatura

- Bhattacharya B.B., Sakthivel S., *Regional Growth and Disparity in India: A Comparison of the Pre and Post-reform Decades*, „Economic and Political Weekly” 2004, Vol. 39, Issue No. 10, March 6.
- Bywalec G., *Dynamika i determinanty rozwoju gospodarczego Indii*, „Ekonomista” 2010, nr 3.
- Economic Survey 2007-08, A-5 oraz Economic Survey 2011-12, s. 2, obie publikacje wydane przez Ministry of Finance, Government of India, Delhi.
- Galbraith J.K., *Istota masowego ubóstwa*, PWN, Warszawa 1987.
- India Social Development Report 2010. *The Land Questions and the Marginalized*, edited by M. Mohanty, Oxford University Press, New Delhi 2011.
- Metody statystyczne. Teoria i badania*, Cz. Domański (red.), Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2001.
- Press Note on Poverty Estimates, 2009-10, Government of India, Planning Commission, March 2012, <http://planningcommission.nic.in/news/> (dostęp 13.01.2013).
- Rothermund D., *India. The Rise of an Asian Giant*, Yale University Press, New Haven and London 2008.
- Sen A., *Nierówności. Dalsze rozważania*, Społeczny Instytut Wydawniczy Znak, Kraków, Fundacja im. Stefana Batorego, Warszawa 2000.
- States Census 2011 [2011], w: <http://www.census2011.co.in/states.php>. [dostęp 15.10.2012].

ECONOMIC TRANSFORMATION AND REGIONAL DISPARITY OF POVERTY IN INDIA

Summary: In 1991 an intensive period of reforming the state and the economy started in India. The reforms concerned liberalization, deregulation and decentralization. They significantly accelerated India's growth. In the beginning of XXI century India has become fourth economic power in the world, after USA, China and Japan. As a consequence of rapid economic growth, life conditions of Indian society have improved and the size of poverty has decreased. The percentage of poor people diminished from 45% of the society in 1993 to 30% in 2010. However, the reduction of poverty has not run evenly in all Indian states. Between 1993 and 2010 the regional disparity in the level of poverty increased.

Keywords: India, economic transformation, poverty, regional disparity of poverty.